

WAAROVER IK NIET SPREKEN KAN

Waarover ik

حب
'liefde'

Désanne van Brederode

niet spreken kan

BRIEF VAN EEN OVERLEVER

*Gebaseerd op het levensverhaal
van Rabee Kurdi*

LEMNISCAAT ROTTERDAM

© Copyright tekst Désanne van Brederode, 2024

Vormgeving Marc Suvaal

Nederlandse rechten Lemniscaat b.v.,

Vijverlaan 48, 3062 HL Rotterdam, 2024

ISBN 978 90 477 1782 9

NUR 301 / 740

Niets uit deze uitgave mag worden veeelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm, geluidsband of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Druk- en bindwerk Wilco, Amersfoort

Dit boek is gedrukt op milieuvriendelijk,
chloorvrij gebleekt en verouderingsbestendig papier.

Dit boek is gebaseerd op het levensverhaal van Rabee Kurdi, zoals hij dat heeft verteld aan Muel van Bunge en mijzelf. Om niemand in gevaar te brengen, heb ik sommige personen en situaties onherkenbaar gemaakt.

– Désanne van Brederode

احترام

'Respect'

Inhoud

Lieve X,	9
Dozen die ik liever dichtlaat	14
Het belangrijkste deel	21
Lang leve het huwelijk	25
Gezinshereniging	32
Waar ik vandaan kom	36
Het regime van Assad	45
Door en door militaristisch	53
Mevrouw de bessenstruik	58
Het knaagt aan je hart	62
Heimwee	66
Mijn monster	70
Moordfabrieken	79
Protestmars	84
'Kom me dan halen...'	90
Opgepakt	93
De grootste wond	96
De man die zijn poep moest eten	100
De Poort van de Hel	106
Intimiteit als marteling	110
Mowgli the Motherfucker	113
Hoe ik uit de gevangenis kwam	117
Op de vlucht	122
Asiel in Nederland	128
Hotel Hoop	134
Brief uit Caïro	139
Verantwoording van de auteur	143

Lieve X,

Deze brief schrijf ik je vanuit Egypte, duizenden kilometers bij je vandaan. Ik denk iedere dag aan je, nadat ik onze relatie heb moeten verbreken – met pijn in mijn hart. Hoe zou het toch met je zijn?

Vanmorgen heb ik een wandeling gemaakt en nu zit ik aan de rand van een dorpje, in de schaduw van een olijfboom. Af en toe waait de geur van wilde tijm me tegemoet. Het zou idyllisch kunnen zijn, als ik niet steeds geconfronteerd werd met de Middellandse Zee. Die herinnert mij niet eens per se aan mijn eigen gevaarlijke oversteek vanuit Libië (toen had ik al zoveel meegeemaakt dat de risico's nog nauwelijks tot me doordrongen), maar aan de massa's mensen, volwassenen, kinderen, baby's, voor wie dat bijna hemelse azuurblauwe water een diep graf werd. Iets waarover de zo kalm aanruisende golven en het zilte briesje in alle talen zwijgen. Alsof er niets is gebeurd.

De zee kun je zoiets niet verwijten. En ook mensen kunnen soms goede redenen hebben om te zwijgen. Het wordt pas kwalijk als zwijgen een door anderen opgelegde plicht is, of als zwijgen bijna letterlijk 'doodzwijgen' wordt, om niet te hoeven denken aan het onpeilbare leed van anderen, aan de eigen onmacht of onverschilligheid, en niet gehinderd te worden door een vaag schuldgevoel dat hard werken en ontspannen genieten in de weg staat.

Ook ik zweeg. Ik zweeg zelfs tegenover jou, terwijl jij nota bene het dichtst bij me stond. Je aanvaardde dat, vroeg niet door naar de echte redenen waarom ik een einde maakte aan onze relatie. Je stemde ermee in dat we voortaan niet meer dan goede vrienden zouden zijn. Hoe moeilijk dat misschien ook zou worden, we konden het in elk geval proberen.

Sommige dingen voelde je feilloos aan. Je vroeg me nooit of we, als het er rustiger zou zijn, eens samen naar Syrië zouden kunnen reizen. Misschien wel omdat je begreep dat het voor mij geen kwestie was van ‘oorlog voorbij, tijd voor terugkeer, wederopbouw’. De gedachte aan Syrië had voor mij niets vrijblijvends: het was geen nostalgie en verlangen naar het onmogelijke, maar koorddans en boven een afgrond, of zelfs boven de krater van een vonken spuwende vulkaan.

Jouw stille begrip en je tact raakten me zeer. Dat zal ik je vast weleens hebben gezegd. Toch zit het me dwars dat ik je nooit iets heb kunnen zeggen over het waarom van mijn besluit. Dankbaar voor het behoud van de vriendschap, over tot de orde van de dag? Zo eenvoudig was het niet. Verre van dat.

Ik herinner me nog als de dag van gisteren dat we elkaar voor het eerst ontmoetten, zes jaar geleden op een tuinfeestje van gezamenlijke kennissen in Rotterdam. Naarmate we verliefder werden, terwijl jij er gelukkig dus nooit over begon, bleek ik zélf te gaan verlangen naar de dag waarop ik je de plekken uit mijn jeugd zou kunnen laten zien, of desnoods de ruïnes, het puin ervan. De reusachtige palmbomen en de imposante cipressen en ceders, het steen en houtwerk van de huizen, de bergen in de verte.

Ik zou je vertellen over alle keren dat het er sneeuwde en het zo tot in de details beschrijven dat je de Hollandse zomerzon niet meer voelde op je huid, maar in gedachten mee rende met het jongetje dat opsprong en de dwarrelende vlokken hoog uit de lucht wilde happen, alsof het bevroren suikerwater was – niet wetend hoeveel dorst hij later nog zou moeten doorstaan. Ik zou een cd voor je laten samenstellen met mijn lievelingsmuziek, waaronder dat betoverend mooie liedje van Fairuz, ‘Talj Talj’, over sneeuw en de lichtvoetige klokjes daarin.

Ik zou je voorstellen aan mijn zus Ruba, en we zouden jou om beurten anekdotes vertellen. Over die keer dat ik op het schoolplein vechtersbazen uit elkaar probeerde te houden, waarna een

van de jongens een mes trok, me bedreigde en Ruba tevoorschijn sprong om het wapen tegen zijn eigen gezicht te slaan...

Wat was ik toen trots op mijn zus. En ik weet zeker dat jullie elkaar meteen zouden hebben gemogen. Zie je, die kant gingen mijn fantasieën op.

Weet je nog, die avond dat ik je meenam naar een nieuw Syrisch restaurantje in Rotterdam waar ik je *kibbeh* en *fattoush* liet proeven? Halverwege de maaltijd had ik opeens geen trek meer. Last van mijn maag. Je vond het rot voor me, omdat je wist dat ik me er erg op had verheugd en de online menukaart al wel tien keer aan je had laten zien, compleet met een uitleg bij ieder gerechtje.

Echt, ik wist zelf ook niet precies waar die misselijkheid vandaan kwam. De paniek gierde door mijn lichaam. Werkten er of zaten er misschien mensen in het restaurant die ik nog van vroeger kende en niet vertrouwde?

Ik had je dicht bij het geluk uit mijn kindertijd willen laten komen, uitgerekend jij moest kunnen delen in de aangename sensaties van mijn leven.

Wat je niet weet, niet kunt weten, is dat ik die avond een cadeautje op zak had. Mooi ingepakt in glanspapier, met linten. Het was een bijzonder kistje waarvan het deksel was ingelegd met een mozaïek van allemaal verschillende houtsoorten in geometrische patronen. Ik had er een bonbon in gedaan, dat zou het toetje zijn bij de koffie. En het was mijn plan om er nog iets bij te zeggen: dat ik hoopte dat je in dat kistje, vroeg of laat, de sieraden zou bewaren die ik voor je zou bestellen bij de juwelierszaak van de man van Ruba.

Maar zo ging het niet. Ik kon het niet. Of het door de zure dressing op de salade kwam, te veel azijn, citroensap, granaat-appelsaus, of juist door te vette falafel... Ik wilde zo snel mogelijk afrekenen en naar buiten. Frisse lucht, sorry-sorry, daarna de tram.

Zelden gooi ik dingen die ik niet meer nodig heb zomaar weg. Zelfs verdorpe plantjes laat ik staan, hopend dat ik nieuwe kiemblaadjes door mijn aandacht alsnog uit de grond kan kijken...

Dat kistje was ook nog eens handgemaakt, er zat uren werk in en het was typisch Syrisch. Dus pakte ik eenmaal thuis het cadeautje uit en zette het op de deurmat van de burens, met een briefje dat het voor mijn buurmeisje Fatima was. Een Marokkaans meisje van een jaar of zeven dat mij op de trap vaak hele verhalen vertelde over wat ze die dag had beleefd.

Ik kreeg een tekening terug. Probeerde niet meer te denken aan het voorval in het restaurant, had doodgewoon het eten niet verdragen. Geen punt van maken.

Met de vrolijke tekening, een meisje in een roze jurk onder een regenboog, een lachende zon er schuin boven, kon ik ook al niet blij zijn. Op de een of andere manier deed die me denken aan een andere kindertekening die ik had zien langskomen op Facebook, bij de aankondiging van een kleine expositie van tekeningen van kinderen die opgroeiden in de schuilkelders van het langdurige belegerde, eerder al door gifgasaanvallen bedwelmdde Ghouta, een buitenwijk van Damascus.

Een meisje, jonger nog dan Fatima, had een grote bom getekend, naast precies zo'n regenboog, met precies zo'n prinsesje eronder. De bom was grijsgekleurd en daarin was met donkerblauwe viltstift een gezicht getekend. Mondhoeken omlaag. Wijd opengesperde, zwaar bewimperde ogen waaruit tranen drupten. Het onderschrift luidde: 'Rehab, vijf jaar, zegt dat de Russische bom erg moet huilen als hij valt, want hij wil helemaal geen mensen doodmaken.'

Op dat moment wist ik: ik hoef mijn eigen kindertijd niet terug. Ik had zo'n kind willen zijn als de onbekende Rehab, een kind dat zich kan inleven in ijzeren bommen en namens die objecten verdriet voelt.

Tegelijkertijd had ik die avond met jou dolgraag zo'n goudeerlijke gast willen kunnen zijn die er tijdens een romantisch etentje,

al is het in een neonverlichte, veredelde snackbar, plompverloren uit knalt dat hij geen hap meer door z'n strot kan krijgen, omdat trauma zijn heimwee vergiftigt. Dan had ik je een achtere-loze versie van de waarheid kunnen vertellen: *Ja Jezus, hoe moet ik dit zeggen? Ik ben nogal gemarteld, weet je wel. Pis drinken, uitgekafferd, vernederd en geslagen tot je erbij neervalt, nou ja, je kent het wel. Volgens mij heeft iedereen wel een traumatje, niet dan?*

Helaas. Zo'n stoere man ben ik niet. Ik ben een mietje dat vergeefs de smaken uit zijn thuisland probeert weg te spoelen met cola, muntthee, spa rood. Een paracetamolletje als dessert. Ik ben iemand die met een leugentje in de tram springt en daar dan opgelucht ademhaalt. Die jou niet de leukste avond bezorgde en het kistje niet overhandigde, omdat het ongeopend moest blijven.

Na afloop appte je me dat je niet wist wat lekkerder was: *muhammara* of *mutabal*. Ik las het als codetaal waarin je me duidelijk maakte dat je mij had vergeven. Mijn ontzettende aanstellerij.

Ik ging nog veel meer van je houden. En toch had ik het uitgemaakt.

Merhaba, salaam: aan mijn gastvrijheid heb je helemaal niks. Mijn hart is een moordkuil. Het spijt me. Uit liefde moest ik onze liefde laten gaan. En dat was vele malen erger dan dat ik een joekel van een bonbon, verpakt in zilverpapier, kotsmisselijk in de vuilnisbak had gegooid. Je bent zo hartelijk, zo enthousiast, zo zonder-opsmuk-mooi, zo begripvol, zo... écht.

Ik mocht jou mij niet aandoen. Mijn angst. Angst dat het besmettelijk is. Dat het al jouw toekomstdromen en je geloof in de mensheid aantast, terwijl je net met zoveel passie bent begonnen aan je volwassen, ambitieuze, werkende leven en de vraag naar moederschap terecht nog even openlaat...

Dat nooit, schat. Ik wil zo graag dat jij altijd jij kunt blijven. Degene voor wie ik viel, als een blok. Laat dat gezegd zijn.

*D*ozen die ik liever dichtlaat

Hoe moet ik nu verder met deze brief? Ik weet het niet. Ja, ik heb vaak zakelijke brieven moeten schrijven, of eigenlijk vooral mailtjes, aan mensen die ik niet kende – en zij mij niet. Als ik solliciteerde bijvoorbeeld. Maar in zo'n geval zijn de rollen duidelijk verdeeld en kun je hooguit twijfelen tussen 'beste' en 'geachte'. De brief, de mail, is een reactie op een vacature, of je schrijft hem omdat je via via hebt gehoord dat die-en-die werkplek wel wat voor jou is, wie weet hebben ze nog iemand nodig... Je introduceert jezelf, kort en duidelijk, niet te vol van jezelf, ook niet te bescheiden, je maakt rijtjes van opleidingen, werkervaring, vaardigheden, talenten, interesses, de talen die je spreekt, plaatsen en jaartallen erbij, eventueel referenties.

Daarna is de ander aan zet. Of niet. Hij of zij kan je vriendelijk of hartelijk of gewoon beleefd bedanken voor de genomen moeite en je succes wensen met het verdere verloop van je 'carrière' en dat is het dan. Poging gewaagd en mislukt. Het ligt niet in mijn aard om daarbij meteen aan discriminatie te denken.

Ik ben ook niet het type dat het anderen, met net zo'n on-Nederlandse achternaam als die van mij, kwalijk neemt als ze dat wel doen. Sterker, ik ben ze dankbaar. Hooguit heb ik een andere strijd te voeren. Niet eens voor mezelf. Dat leg ik je nog wel uit.

Met jou, liefste, is het anders. Heel anders. Dit wordt een veel persoonlijker verhaal. Ik wil je deelgenoot maken van wat ik je niet heb kunnen uitleggen toen ik onze relatie beëindigde. Nog steeds zien en spreken we elkaar, soms, als ik even terug ben in Nederland. Als dierbare vrienden op afstand. Ik ben dan wel op

mijn hoede. Want ik ben degene die onze relatie in de kiem heeft gesmoord. Ik heb je pijn gedaan, ik weet het.

‘Mijn leven is te vol, te chaotisch,’ heb ik je gezegd. ‘Of nee, te *dynamisch*, met te veel zorg om te veel familieleden en vrienden, dichtbij en ver weg, dag en nacht, om me te kunnen binden en settelen.’

Het was de halve waarheid, maar geen smoes.

En ik hoor nog je begripvolle reactie: ‘Het geeft niet, Rabee. Zo gaan die dingen. Blij dat je het nu al zegt, en niet pas over een paar jaar. Het valt niet te forceren – zelfs niet als we het allebei graag willen, erin willen geloven.’

Je weet dat ik geen ronddartelende levensgenieter ben, geen flirt, geen player, geen avonturier van het soort dat hoopt nooit volwassen te worden en benauwd wordt als hij alleen al denkt aan een huiselijk leven. Met kinderen, koopwoning, tuintje, auto. Met regelmaat, vaste afspraken, eigen routines en tradities en tweemaal per jaar op vakantie – en dat allemaal tot aan de dood.

Als zulke vooruitzichten mij al benauwen, dan niet omdat ik er eigen vrijheden voor zou moeten opofferen of afzweren. Integendeel. Voor een leven met jou zou ik net zoveel overhebben als voor de degenen met wie ik niet leef, of niet meer, maar die me net zozeer aan het hart gaan.

Dát, lieve X, heb ik je niet gezegd. Ik kreeg het niet over mijn lippen. En precies dat is mijn probleem. Dat ik je zoveel niet heb kunnen zeggen.

Woorden die beginnen met ‘in’ vind ik fascinerend. Innerlijk, innigheid, intern, inwendig, intiem. Maar ook: interim, inadequaat, inactief, incapabel. Ergens tussen al die vormen van in-zijn, daar zweef ik. Ik leef altijd in een stille binnenruimte, een opslagplaats propvol herinneringen die ik met niemand kan delen. Ik laat de dozen dicht. Maar in een liefdesrelatie kan dat op den duur niet meer.

Er komt een dag, of liever: een nacht, waarop de geheimen

van me eisen dat ik ze prijsgeef. Wat dan? Kijk, dat moment moest ik vóór zijn. Je zou me een bedrieger, een verrader hebben gevonden als ik je, gedwongen door mijn geschreeuw in een of andere nachtmerrie, of door mijn excuses om niet alweer te hoeven vrijen, sigaret na sigaret rokend op het balkon, in de uren erna, rillend in ondergoed en winterjas, nog net niet jankend, zou hebben verteld wat me zo door het hoofd spookt. Als ik je zomaar zou hebben gezegd welke gruwelen ik heb meegemaakt.

‘En dat vertel je me nú pas?’

Alsof ik je expres had voorgelogen. Uit minachting. ‘Dit zou jij toch niet aan kunnen...’

Wat ik jou en mij, wat ik *ons* niet wilde aandoen: dat je mij als een slachtoffer zou gaan zien. Dat je op kousenvoeten om me heen zou gaan sluipen. Nooit meer kritiek, want ja, die arme Rabee is getraumatiseerd. Dat je niet meer van me zou houden om wie ik ben, maar om de martelaar of verzetsheld die ik zou zijn geweest. Nee, nee! Ik ben het niet, ik ben het wel, ik ben het allebei, Maar niet meer of minder dan duizenden, duizenden anderen. En ik vrees dat je mij dan, had ik dat in alle eerlijkheid gezegd, nog meer op een voetstuk zou gaan plaatsen. En nog meer zou willen ontzien.

Goed bedoeld, ongetwijfeld, maar liefde is dat niet. Niet meer. Er zou een pijnlijke geschiedenis tussen ons in zijn gekropen, een verhaal dat geen verhaal is, maar werkelijkheid. Niet een schokkend nieuwsfeit waarna je doorzapt naar Netflix, voor een intensivering van de ervaring.

Op één van mijn laatste avonden in Nederland, ik had het al uitgemaakt en woonde tijdelijk in Eindhoven, was ik aan het zappen. Graag zou ik eraan toevoegen: uit verveling. Maar ik verveel me nooit. (Helaas, want het lijkt me geweldig. Niks doen en denken: gebeurde er maar weer eens wat) Ik was aan het zappen omdat ik moe was en omdat zappen, kunnen zappen, voor mij nog altijd iets bijzonders is. Ook al voordat er streamingsdiensten bestonden.